

УДК 34.341.342

ПИЛИПЧУК Оксана Олегівна

Державний університет інфраструктури і технологій
вул. Кирилівська, буд.9, м.Київ, Україна, 04071
e-mail: oksanapilipchuk78@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4738-7201

ЗАРОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК ПРАВА В ДАВНЬОМУ РИМІ (середина VIII – VI ст. до н.е.)

Анотація. У статті висвітлено історію становлення римського права в «період царів» в контексті розвитку Риму з давніх часів до моменту утворення республіки. Розглянуто формування соціально-політичного устрою, поділ римського населення на роди і сім'ї, утворення соціальних класів патриціїв, плебеїв і пролетаріїв, централізація влади в руках виборного монарха, управління державою за допомогою сенату, утворення війська, поділеного на центурії, яке згодом перетворилось на окремий суспільний прошарок, який став представником інтересів народу і мав величезний вплив на державну владу країни.

Описано утворення понять позитивного і сакрального права, кожне з яких мало свою сферу впливу і працювало однаково на офіційних засадах. Показано, як формувалася поділ соціальних норм на звичаєве та позитивне право, в результаті чого було утворено два види джерел права: звичай і закон. Як спочатку з'являється звичай, який є моральною нормою, закріпленою у свідомості людей, а потім утворюється, із розвитком держави і суспільства, писаний закон, закріплений уповноваженою на це верховною владою країни.

Окремим питанням у статті розглянуто проблеми утворення інституту приватної власності, а також формування цивільного права, створення третейських судів, виступу Риму в ролі третейського судді в міжнародних відносинах. Окрім цивільного, в давньому Римі почало формуватись і кримінальне право, як засіб забезпечення порядку у суспільстві. Розглянуті основні принципи і поняття римського кримінального права: «принцип таліона», «суд Лінча».

Ключові слова: римське право; історія права; цивільне право; кримінальне право; третейський суд, суд Лінча; принцип таліона

«Римське право займає в історії людства виняткове місце: воно пережило народ, що його створив і двічі підкорило собі світ. Зародилось воно в далекій глибині часів – тоді, коли Рим являв собою ледь помітну пляму на території земної кулі, маленьку общину серед багатьох інших подібних общин середньої Італії. Як і весь примітивний устрій цієї общини, римське право представляло собою нескладну, багато в чому архаїчну систему, проникнуту патріархальним і вузькоконанціональним характером. І якби воно залишилось на тій стадії, воно, звичайно, було б давнім-давно загулене в архівах історії.

Але доля вела Рим до іншого майбутнього. Борючись за своє існування, маленька *civitas Roma* постійно зростає, поглинаючи у собі інші сусідні

civitates, і кріпне у своїй внутрішній організації. Чим далі, тим все більше і більше розширяється її територія, розповсюджується на всю Італію, захоплює прилеглі острови, перекидається на все узбережжя Середземного моря, – і на сцені історії з'являється величезна держава, що об'єднала під своєю владою майже весь тодішній культурний світ: Рим став синонімом світу», – цими словами розпочав свою фундаментальну працю «Історія римського права» (1917), яка справила величезне враження на коло вчених-юристів Російської імперії початку ХХ ст., відомий український вчений-романіст, доктор римського права, професор, член Київського юридичного товариства Й.О. Покровський [1, С. 13].

Як держава Римська імперія увійшла в світову історію багатьма історичними фактами, подіями і нововведеннями. Зокрема, саме в цій країні вперше було створено потужну юридичну систему, науково-практичний здобуток якої був настільки цінним, що згодом, після знищення Римської імперії, увійшов в правові системи провідних країн світу і ним користуються сучасні юристи і сьогодні.

Римська імперія вперше у світовій історії стала країною, де правова система набула масштабного розвитку. Саме у ній сформувались основні поняття, формулювання і принципи права.

Історія Римської імперії поділяється на три етапи:

- *період царів* – середина VIII – VI ст. до н.е.;
- *період республіки* – V ст. до н.е. – 27 р. до н.е.;
- *період імперії* – 27 р. до н.е. – 476 р. н.е.

На останньому етапі Римську імперію було поділено на Західну і Східну імперії. Західну було знищено у 476 р. н.е. німецькими завойовниками, а Східна отримала назву Візантія і проіснувала ще майже тисячу років.

Рим було засновано у 753 р. до н.е. у період, що характеризувався розпадом первіснообщинного ладу у племен, що жили на узбережжі річки Тибр. Представники найстарших римських родів називались *патриціями*. Але розвиток міста і кліматичні умови, сприятливі для землеробства, приваблювали до міста представників інших племен. Натомість римська родова община була досить замкнутою і не впускала до себе чужинців. Тому вони залишались поза римською родовою общиною і отримали назву *плебс*. Плебеї залишались вільними, юридично самостійними, але були обмежені в правах. Вони рідко отримували земельні наділи і не мали права укладати шлюб з членами римської общини, а також брати участь в управлінні справами общини. І якщо у сфері приватних цивільних стосунків вони були абсолютно правоздатними, то у політичній сфері не мали жодних прав [2].

На чолі римської общини стояв цар, якого називали рекс – вибірний вождь. Тому цей час і носить назву *період царів*. Органом управління був сенат (*senatus*) – рада родових старійшин, до складу якого входили

представники усіх корінних народів Риму. Роди складались із сімей – familiae. На той час це поняття було не таким, як сучасне. На сьогодні кожний представник сім'ї в очах держави є самостійною особистістю із своїми правами і обов'язками. Римська сім'я того часу являла собою вузьке коло осіб і майна, сферу, куди держава доступу не мала і, відповідно, у її справи не вмішувалась. Поняття окремого індивідууму ще не існувало, і тому держава мала справу лише з головою сім'ї, який усередині сім'ї мав необмежену владу, а за її межами відповідав за неї перед державою. Це була така собі маленька монархія, до якої входили дружина голови, його діти, внуки, раби і все рухоме і нерухоме майно. Члени сім'ї не були правоздатними, не мали юридичних контактів із зовнішнім світом, не мали права підписувати договори, свідчити у суді та інше. Тільки дорослі члени чоловічого статі сім'ї називались громадянами, мали право носити зброю, а також були носіями політичної правоздатності, тобто нарівні з головою сім'ї брали участь у народних зборах [3].

Рим ніколи не знав династичної монархії. Із самого початку історичної епохи про таку владу мова не йде. Після смерті царя, на певний час влада переходила до сенату. Сенат у своїй діяльності відіграв роль помічника, порадника царя. Звичайно його загальна думка мала величезне значення для вирішення тих чи інших питань, ініційованих царем, але юридично була зовсім не обов'язкова до виконання. Третім елементом державного устрою давнього Риму були народні збори громадян (патриціїв). Вони збирались за ініціативою царя, де виносилось на голосування методом простої більшості те чи інше питання. В основному це були питання внутрішньої і зовнішньої політики, наприклад, чи оголошувати війну, чи підписувати мир. Але найголовнішим було те, що цар, для вирішення таких питань зовсім не був зобов'язаний скликати ці збори. Фактично, нерідко він шукав опору в народі, але юридично, його воля, його абсолютна влада нічим не була зв'язана.

Таким чином, загальний характер державного устрою Риму періоду царів являв собою щось середнє між абсолютною монархією, конституційною монархією і республікою із довічним диктатором [4].

Майже одразу в Римі природне, світське (позитивне⁴) право (jus humanum) суттєво відрізнялось від права божественного (jus divinum). Кожне з цих понять мало свою сферу впливу. Наприклад, поряд із позитивним кримінальним правом існувало ще й сакральне⁵ кримінальне право. Релігійним злочином вважалось порушення клятви або присяги, адже остання відіграла у житті давнього Риму величезне значення – нею

⁴ *Позитивне право* – система загальнообов'язкових правових норм, санкціонованих державою, виражене в писаних нормах, міститься в нормативно-правових актах: законах, судових прецедентах і актах виконавчої влади.

⁵ *Сакральне право* – сукупність правових норм, виданих церковною владою для регулювання діяльності віруючих та їх об'єднань.

закріплювались різноманітні договори, які ще в межах позитивного права не мали ніякої юридичної сили.

В галузі сімейного права поширено працювала релігійна форма шлюбу – *confarreatio*. Кожна сім'я мала свій особливий культ предків. І в межах сім'ї спадкове питання про те, кому, в наслідок смерті голови роду перейдуть права і обов'язки підтримувати сімейні святині, вирішувалось у формі впливу сакрального права на світське.

Були поширеними відомі і сьогодні святкові релігійні дні (*dies nefasti*), протягом яких не можна було здійснювати відповідні дії. Календар цих днів встановлювали жерці.

Першими римським юристами стали *понтіфіки* (*pontifices*), які заснували свою колегію і виробляли правила тлумачення юридичних прецедентів. Саме у них можна було отримати потрібну юридичну пораду. Вважається, що саме вони заклали основи римського цивільного права.

Римська імперія стала дуже гарним приладом країни, де зароджувалось і діяло як природне право, так і позитивне [5]. Як відомо з теорії права, джерела права поділяються на два, історично сформованих, види: звичай і закон. Звичай, безумовно, виникає у момент створення людської спільноти, нерідко ще задовго до створення держави. Це прояв народної правосвідомості, сукупність норм, які використовуються добровільно, але обов'язково певною групою осіб. Закон же ж з'являється як писана норма, видана уповноваженою на це владою вже у сформованих державах.

Звичай (*mores majorum*) працює на перших етапах розвитку суспільства. Нерідко один звичай змінює інший. Звичай завжди прив'язаний до конкретного випадку, або до конкретних суспільних відносин. Є такі звичаї, які тримаються у суспільстві довго і згодом перетворюються на прецеденти. І тільки із розвитком суспільства, коли у правосвідомості народу виникає ідея встановити той чи інший звичай як обов'язкову загальнозживану норму, виникає закон, а саме суспільство перетворюється на державу.

У «період царів» закон з'являється лише у своїй початковій формі, а саме у вигляді окремих наказів царя, які нерідко діяли лише під час його правління, а після смерті могли бути скасовані. У цей період вже виникла нагальна необхідність правового регулювання тих чи інших стосунків. В окремих випадках цар збирав народні збори і виносив на їх розсуд ті чи інші питання, але всі вони стосувались публічного права, питань державного управління, натомість як цивільні приватно-правові стосунки продовжували регулюватись звичаєвим правом [6].

Споконвічним інститутом римського права є інститут приватної власності, а саме *цивільного права*. Остаточо, на основі правових звичаїв, він сформувався до моменту появи законів XII таблиць. Роль суду відігравав цар, до якого з'являлись сторони із спором. Сам цивільний

процес поділявся на дві стадії: справа представлялась певному магістрату (представнику державної влади, начальнику), а потім для остаточного вирішення її передавали до іншої, що цікаво, приватної особи, яка виконувала роль так званого присяжного судді. Такий поділ давав можливість гарантувати винесення неупередженого вироку. І встановлено його було в країні вже наприкінці «періоду царів».

Велика кількість спорів вирішувалась методом самоуправства. Тобто, одна людина взяла чужу річ, друга повинна відібрати її собі назад. При цьому потрібно було вимовляти відповідні слова, з чого було зрозуміло, що здійснюється не пограбування, а здійснення зобов'язання. Особи ж, які зловживали цими урочистими словами, підлягали кримінальному покаранню. Нерідко такі спори вимагали присутності магістрату, але не як судді для вирішення спору, а як арбітра для охорони правопорядку.

З часом, коли державна влада в молодій країні зміцніла і усталилася, методи самоуправства, помсти і фізичної розправи стали небажаними, як соціальні прояви, яких не може бути у розвинутому суспільстві. В історії більшості провідних країн державна влада забороняла вказані методи і брала на себе обов'язок вирішення спорів [7].

В Римі ж було сформовано іншу систему – третейських судів, в яких розбирався спір по суті.

Третейський суд – суб'єкт-арбітр, посередник у спорі, засіб врегулювання спорів без участі держави, який дозволяв двом сторонам за допомогою третьої вирішити спірне питання. Основною метою його діяльності в давньому Римі було приведення сторін до мирного врегулювання проблеми.

Важливими умовами діяльності третейських судів було:

- обидві сторони повинні були довіряти третейському судді, до якого вони звернулись;
- обидві сторони зобов'язались прийняти рішення третейського судді істинним і підкоритись йому.

Римляни звернулись до третейського суду, як до виду вирішення спорів, тому що вважали, що принцип «зі сторони видно краще» є найпродуктивнішим у даному роді справ. Тому згодом вони перетворили цей принцип в юридичну формулу «ніхто не суддя у власній справі».

В давньому Римі у третейських судах працювали арбітри, які розглядали цивільні спори. Арбітр не мав права виходити за межі справи і встановлював рішення тільки по суті справи. Арбітр мав вправо залучати до справи експертів і юристів. При зверненні до арбітра укладалось два договори: перший договір із арбітром, а другий договір сторони уклали між собою.

Згодом третейські суди почали працювати і в міжнародному праві. Але у цій галузі вони не були так розвинуті і вдосконалені як грецькі через свою вдалу завойовницьку політику, прагнення до всесвітньої влади

шляхом військової сили і дипломатії. Нарешті нерідко сусідні країни звертались до Риму, як до сильної передової країни в правовому полі, з проханням виступити в ролі посередника. У таких випадках роль третейського судді належала сенату [8].

З часом у давньому Римі почало робити свої перші кроки і кримінальне право. Будь-яке суспільство, навіть ще не оформлене в державу, з перших часів свого існування прагне до встановлення і підтримання порядку. Так з'являється система норм, згідно якої ті чи інші діяння встановлюються як злочинні, за них отримується покарання, а особа вважається злочинцем. Уся ця система і створює інститут *кримінального права*.

У «період царів» кримінальне право носило ще початковий нерозвинений характер. Сучасного правового принципу «немає ані злочину, ані покарання без закону» ще не існувало. Як не існувало і законів, за якими держава судила б злочинців, тому загальне обурення народу тим чи іншим злочинним діянням проявлялося у формі самосуду, неорганізованої розправи натовпу над злочинцем, яка згодом в історії права отримала назву «суд Лінча». Нерідко злочинці, що скоювали злочинні дії проти одного з членів роду були покарані іншими членами роду із помсти. Держава ж, в даний період, ще в такі питання не вмішувалась. Поняття кримінального процесу, на відміну від цивільного, також ще не існувало.

Поняття «Суд Лінча» виникло значно пізніше від описуваних подій, аж у XIX ст. в США і пов'язане із діяльністю двох осіб – однофамільців у II половині XVIII століття.

Першим був суддя Чарльз Лінч, який практикував лінчування в роки Війни за незалежність. В умовах політичної нестабільності військового часу він був змушений самотужки виносити вироки по відношенню до військових і кримінальних злочинців. За його наказами без судового слідства, прокурорів і адвокатів людей страчували, переважно через повішення.

Другим був полковник Віль'ям Лінч, який у той самий час у Пенсильванії ввів «закон Лінча» стосовно тілесних покарань, але без смертної кари. Його дії були спрямовані на підтримання громадського порядку і являли собою так зване спрощене правосуддя.

З того часу в історії суди без процесуальних дій, без обвинувачення і захисту прийнято називати судами Лінча. Виконавцем вироку зазвичай виступав натовп. Цей термін стали використовувати і в історії країн, що існували набагато раніше, таких як Месопотамія, давній Рим, Київська Русь та інші.

Остаточо як систематичний вид покарання суд Лінча сформувався в II половині XIX ст. після закінчення Громадянської війни у США. Він існував паралельно із офіційним законодавством з 1882 по 1936 роки. Боротьба з

лінчуванням почалась з 1936 р. американськими президентами-демократами Ф.Д. Рузвельтом і Г. Труменом. Вони намагались переконати народ, що самосуд не має нічого із офіційним законодавством, збудованим на основі демократії. І їм це вдалось. Після Другої світової війни випадки лінчування стали поодинокими. Вони сприймались суспільством як тероризм і обов'язково підлягали слідству.

На сьогоднішній день суда Лінча в провідних країнах світу не існує. Самосуд є кримінальним злочином. Хоча історії відомі поодинокі випадки лінчування під час державних переворотів: вбивство сім'ї Чаушеску (Румунія), президента Каддафі (Лівія) та інші. А є такі країни, де практика лінчування й досі застосовується. Наприклад в Болівії (Південна Америка) [9].

У «період царів» лише окремі кримінальні злочини розглядалися на державному рівні, і допомагали царю в цьому процесі помічники, які склали колегію з двох осіб у справах про національну зраду. Також разом із царем вони розглядали випадки вбивства. За цей злочин покаранням була смертна кара як, до речі, і за підпалювання житла, свідоме порушення межових знаків (важалося, що межі охороняються самими богами), викрадення і знищення посівів, а також за складання пасквілів.

За окрему низку злочинів здійснювалось покарання за Принципом таліона, а саме «око за око, зуб за зуб».

«Принцип таліона» – це принцип призначення покарання за злочин, відповідно до якого міра покарання має бути відповідною до тієї шкоди, яку спричинив злочин, тобто рівномірна відплата. Це найдавніший вид покарання був широко поширений серед первісних народів.

До перших джерел права, в яких відображується Принцип таліона⁶ відноситься *кодекс Лінит-Іштара* – царя Ісіна, Шумера і Аккада (1935–1924 р. до н.е.), що у Південній Месапотамії, який увійшов в історію своєю широкомаштабною законодавчою діяльністю. Це був один із найдавніших законодавчих нормативно-правових актів. Перший варіант його було вибито на камені, а пізніше його копії було знайдено на глиняних табличках. Ці закони закріплювали існуючі, на той час, економічні відносини в умовах посилення приватної власності. Вони стосувались трудового, сімейного, спадкового, цивільного і земельного права [10].

Цей нормативно-правовий акт став попередником відомого *Зводу законів Хамурапі* – вавилонського царя (1793–1750 рр. до н.е.), з ім'ям якого пов'язане сильне піднесення Вавилону. При Хамурапі відбулось активне зростання торгово-економічних відносин, приватної власності і приватних рабовласницьких господарств, а також посилення централізації держави із подільним закріпленням царської влади в законах. При Хамурапі значна увага приділялась правосуддю. На 35 році його правління, у 1759 р. до н.е.

⁶ Таліон (від лат. talio) – відплата, рівна за силою злочину.

було створено «Звід законів Хамурапі», який являв собою чорний базальтовий стовп, з усіх боків вкритий клинописом. На лицьовому боці стовпа було зображено царя, який стоїть перед богом сонця Шамашем – покровителем суду.

У своїх законах Хамурапі намагався закріпити суспільний лад Вавилону, на той час побудований на рабовласництві. Його правові норми були присвячені судочинству, покаранню за вчинення крадіжки, викрадення дітей і рабів, переховування рабів-утікачів, грабіж, недбале використання полів іригаційної системи, тілесні ушкодження, правам воїнів, власників полів і садів, будинків і будівельних ділянок, архітекторів і суднобудівників землеволодінню і позикам. У «Зводі законів Хамурапі» ми також зустрічаємо використання Принципу таліона. Наприклад, його застосовували до лікарів (за тілесні ушкодження, викликані невдалою операцією) і до будівельників (за технічно невдалу споруду). В обидвох випадках винуватця прецеденту страчували [11].

Принцип таліона мав місце у римських «Законах XII таблиць» і в середньовічних німецьких законах.

Принцип Таліона виник тоді, коли рівень правосвідомості народу виріс, і необмежена кровна помста вже вважалась непринятною. Таким чином, він захищав сім'ї злочинців від необмеженої помсти з боку сім'ї потерпілого.

Принцип Таліона ліг в основу філософських теорій покарання Канта і Гегеля, на яких потім було сформовано класичну школу кримінального права, в якій вважалось, що покарання має бути урівнено із злочином.

У сучасному міжнародному судочинстві принцип Таліона прослідковується у законодавстві тих країн, де працює смертна кара, як вид покарання. В таких випадках суспільство вважає, що через позбавлення життя злочинця відбувається, в певному сенсі, торжество справедливості.

На території України принцип Таліона працював у часи Київської Русі в нормах звичаєвого права. Але вже в Руській правді, яка була складена протягом XI–XII ст. його було замінено штрафами [12].

Як бачимо, «період царів» став тим перехідним етапом розвитку римського суспільства, на якому методи примітивного самоуправства поступово змінювались державним регламентуванням приватних відносин. У всіх галузях соціальних відносин розпочався процес зародження правового порядку, що вело прямим шляхом до формування перших положень позитивного права.

З часом чисельність плебсу зросла. В його руках сконцентрувались торгівля і ремісницьке виробництво. Він став відігравати значну роль у житті Риму. Але його безправне становище призвело до боротьби плебеїв за урівнення в правах з членами римської родової общини. Плебс став вимагати законодавчого закріплення своїх прав і здійснення радикальних

реформ. Ця боротьба закінчилась перемогою плебсу, що зруйнувало замкнену римську родову общину. Саме ці зміни і призвели до створення держави, в якій аристократія асимілювалась із плебсом.

Крім того, плебс, як величезний клас безправного населення, не мав військової повинності, тобто, з цієї точки зору, залишався абсолютно невикористаним. А тим часом потреби оборони і завойовницькі плани Риму вимагали збільшення військових сил в рази.

Таким чином, наприкінці VI ст. до н.е. відбулась реформа останнього царя Сервія Тулія, який запровадив новий устрій римського суспільства за територіально-майновим принципом, тобто замінив принцип походження з його родовою і куріальною формою організації римського суспільства на принцип майнової спроможності кожного громадянина Риму, мірилом якої стала кількість землі, що оброблялась. З цією метою всю римську територію було розділено на відповідну кількість округів, які називались *трибами*. Триба стала «земельною» одиницею, яка обирала собі старосту, в обов'язки якого входило визначати майнову спроможність громадян, збирати податки і виплачувати зарплати.

Так, усе чоловіче населення Риму поділялось на п'ять класів, відповідно до майнових статків. Їх називали *classici*. Кожний з класів виставляв відповідне число військових загонів – *центурій*. Найбідніші прошарки населення, які не входили до жодного класу називались *пролетаріями* (від лат. *proles* – потомство). Вважалось, що усім багатством цих людей було лише потомство. Поступово плебеї отримували все більші й більші права, стали входити до сенату [13].

Повна перемога плебеїв у боротьбі за свої права відбулась у I ст. до н.е. із прийняттям закону Гортензія, згідно якого рішення плебейських зборів у сенаті отримали ту ж саму силу, як і рішення центуріальних зборів.

Дана реформа мала величезне практичне значення для подальшого розвитку Риму. Результати військової реформи призвели до важливої, у позитивному сенсі, великої політичної реформи. Саме завдяки їй з'явився новий суспільний прошарок – *comitia centuriata*, який спочатку мав вигляд звичайного війська, що збиралось на Марсовому полі⁷, а потім перетворився на суспільний орган, який став представником інтересів народу і мав величезний вплив на державну владу країни. Спочатку вони впливали на питання, що стосувались питань війни і миру, а згодом закріпили свій вплив і вирішували вже питання важливого політичного і стратегічного значення.

Соціальні прошарки вже не мали такої важливої різниці. Плебеї, за рахунок участі в військових походах, отримали право приймати участь у народних зборах, а патриції виступали лише, як прошарок багатих землевласників. Крім того, плебеї отримали можливість ставати

⁷ *Марсове поле* – частина Риму на лівому березі р. Тибр, призначена для військових і гімнастичних вправ. Пізніше на ньому відбувались військові і цивільні збори.

патриціями у випадку, якщо отримували великі землеволодіння. Таким чином, ізольоване життя плебеїв поступово стало частиною загальнонародної організації.

Реформа Сервія Тулія призвела до остаточного розкладу патріархального устрою з обов'язковим падінням царської влади, що вивело Рим на новий рівень розвитку і за формою державного правління перетворило його на республіку.

Джерела та література

1. Покровский И.А. История римского права. С-Пб.: Издательско-торговый дом «Летний сад», 1998. С.13.
2. Корстелин В.А., Таран П.Е. История римского права. Симферополь: Таврия-Плюс, 2001. 128 с.
3. Хвостов В.М. История римского права. Москва: Типография Т-ва И.Д.Сытина, 1907. 463 с.
4. Пухта Г.Ф. История римского права. М.: Тип. Семена, 1864. 585 с.
5. Понтифик. «Словарь греческих и римских древностей» Уильяма Смита, Лондон, 1870, с. 939–942.
6. Боголепов Н. П. Учебник истории римского права. М.: Зерцало, 2013. 568 с.
7. Кофанов Л.Л. Lex и Ius: возникновение и развитие римского права в VIII–III вв. до н.э. М.: Статут, 2006. 575 с.
8. Кофанов Л.Л. Jus gentium и международные суды античности. *Древнее право* (научн. журнал). 2009. № 2 (24). С. 58 – 84.
9. Фостер, Уильям З. Негритянский народ в истории Америки. М.: Издательство иностранной литературы, 1955. 803 с.
10. История Древнего Востока. Зарождение древнейших классовых обществ и первые очаги рабовладельческой цивилизации. Часть 1. Месопотамия. Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1983. 534 с.
11. Заблоцка Ю. История Ближнего Востока в древности (от первых поселений до персидского завоевания) М.: Наука, 1989. 415 с.
12. Мальцев Г.В. Месть и возмездие в древнем праве. М.: Норма, Инфра-М, 2012. 736 с.
13. Митюков К.А. Курс римского права. К.: Типография Товарищества И.Н. Кушнерев и Ко, 1912. 427 с.

Пилипчук Оксана Олеговна

Государственный университет инфраструктуры и технологий
ул.Кирилловская, д. 9, г.Киев, Украина, 04071

Зарождение и развитие права в Древнем Риме (сред. VIII – VI вв. до н.э.)

Анотация. В статье отражена история становления римского права в «период царей» в контексте развития Рима с древних времен к моменту образования республики. Рассмотрено формирование социально-политического уклада, разделение римского населения на роды и семьи, образование социальных классов патрициев, плебеев и пролетариев, централизация власти в руках выборного монарха, управления государством с помощью сената, образования войска, разделенного на центурии, которое впоследствии превратилось в отдельную общественную прослойку, которая

стала представителем интересов народа и имела огромное влияние на государственную власть страны.

Описано образование понятий позитивного и сакрального права, каждое из которых мало свою сферу влияния и работало одинаково на официальных принципах. Показано, как формировалось разделение социальных норм на обычное и позитивное право, в результате чего были образованы два вида источников права: обычай и закон. Как сначала появляется обычай, который является моральной нормой, закрепленной в сознании людей, а потом образуется, с развитием государства и общества, писанный закон, закрепленный уполномоченной на это верховной властью страны.

Отдельным вопросом в статье рассмотрены проблемы образования института частной собственности, а также формирования гражданского права, создания третейских судов, выступления Рима в роли третейского судьи в международных отношениях. Кроме гражданского, в древнем Риме начало формироваться и криминальное право, как средство обеспечения порядка в обществе. Рассмотренные основные принципы и понятия римского криминального права: «принцип Талиона», «суд Линча».

Ключевые слова: римское право; история права; гражданское право; криминальное право; третейский суд; суд Линча; принцип Талиона

Pylypchuk Oksana

State University of Infrastructure and Technologies
9, Kyrylivska St., Kyiv, Ukraine, 04071

The origin and development of law in Ancient Rome (middle of the VIII–VI centuries B.C.)

Abstract. The article covers the history of the formation of Roman law in the "period of kings" in the context of the development of Rome from ancient times to the time of the formation of the republic. The formation of the social-political system, the division of the Roman population into *genuses* and families, the formation of social classes of patricians, plebeians and proletarians, the centralization of power in the hands of an elected monarch, the administration of the state through the Senate, the formation of a troop divided into centuries, which subsequently turned into a separate social stratum that became representative of the interests of the people and had a tremendous impact on the state power of the country.

It describes the formation of concepts of positive and sacred law, each of which had its own sphere of influence and worked equally on an official basis. It is shown how the division of social norms into a customary and positive law was formed, which resulted in the formation of two types of sources of law: custom and law. As the custom appears first, which is a moral norm fixed in the minds of people, and then formed, with the development of the state and society, the written law, secured by the authorized authority of the country.

A separate issue in the article is considered the problems of the formation of the private property institution, as well as the formation of civil law, the creation of arbitration courts, speeches of Rome as an arbitrator in international relations. In addition to civilians, in ancient Rome, criminal law began to be formed as a means of ensuring order in society. The main principles and concepts of Roman criminal law are considered: "the principle of the talion", "the court of Lynch".

Keywords: Roman law; history of law; civil law; criminal law; arbitration court; Lynch trial; talion principle

References

1. Pokrovskiy, I.A. 1998. *Istoriya rimskogo prava [The history of Roman law]*. S-Pb.: Izdatel'sko-torgovly dom «Letniy sad» [inRussian].
2. Korostelin, V.A., Taran, P.E. (2001). *Istoriya rimskogo prava [The history of Roman law]*. Simferopol: Tavriya-Plyus [inRussian].
3. Hvostov, V.M. (1907). *Istoriya rimskogo prava [The history of Roman law]*. Moskva: Tipografiya T-va I.D.Syitina [inRussian].
4. Puhta, G.F. (1864). *Istoriya rimskogo prava [The history of Roman law]*. M.: Tip. Semena
5. *Pontifik. «Slovar grecheskih i rimskih drevnostey» Uilyama Smita [“Dictionary of Greek and Roman Antiquities” by William Smith]*. London, 1870, 939–942 [inRussian].
6. Bogolepov, N.P. (2013). *Uchebnik istorii rimskogo prava [Textbook of the history of Roman law]*. M.: Zertsalo [inRussian].
7. Kofanov, L.L. (2006). *Lex i Ius: vzniknoenie i razvitie rimskogo prava v. VIII–III vv. do n.e. [Lex and Ius: the emergence and development of Roman law in. VIII-III centuries BC]*. M.: Statut
8. Kofanov, L.L. *Jus gentium i mezhdunarodnyie sudyi antichnosti.[Jus gentium and the international courts of antiquity]*. *Drevnee pravo (nauchn. zhurnal)*. 2009. # 2 (24). 58 – 84 [inRussian].
9. Foster, Uilyam Z. (1955). *Negrityanskiy narod v istorii Ameriki [Negro people in the history of America]*. Zuboka. M.: Izdatelstvo inostrannoy literaturyi [inRussian].
10. *Istoriya Drevnego Vostoka. Zarozhdenie drevneyshih klassovyih obschestv i pervyie ochagi rabovladelcheskoy tsivilizatsii. Chast 1. Mesopotamiya [History of the Ancient East. The birth of the oldest class societies and the first places of slave-owning civilization. Part 1. Mesopotamia]*. M.: Glavnaya redaktsiya vostochnoy literaturyi izdatelstva «Nauka», 1983, [inRussian].
11. Zablotska, Yu. (1989). *Istoriya Blizhnego Vostoka v drevnosti (ot pervyih poseleniy do persidskogo zavoevaniya) [History of the Middle East in antiquity (from the first settlements to the Persian conquest)]*. M.: Nauka [inRussian].
12. Maltsev, G.V. (2012). *Mest i vozmezdie v drevnem prave [Revenge and retribution in the ancient right]*. M.: Norma, Infra-M [inRussian].
13. Mityukov, K.A. (1912). *Kurs rimskogo prava [Roman law course]*. K.: Tipografiya Tovarischestva I.N. Kushnerev i Ko [inRussian].

Received 07.02.2018

Received in revised form 19.02.2018

Accepted 06.03.2018